

Covid-19'un Turizm Sektöründe İstihdama Etkisi: İtalya, İspanya ve Türkiye Örnekleri

Sevgi İŞİK EROL¹

Makale Geliş Tarihi: 19.06.2020 **Makale Kabul Tarihi:** 11.10.2020

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: İşik Erol, S.(2020). Covid-19'un Turizm Sektöründe İstihdama Etkisi: İtalya, İspanya ve Türkiye Örnekleri. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 38-49.

ÖZ

Turizm sektörü sağladığı istihdam hacmi ve döviz rezervleri ile ülke ekonomisi için kritik öneme sahiptir. Ancak aralık ayında ilk kez görülen ve dünyada hızla yayılan Covid-19 krizi, tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektörünü de derinden etkilemiştir. Seyahatlerin yasaklanması, sınırların kapatılması ve artan karantina önlemleri nedeniyle; turizm, konaklama ve havacılık sektörlerinin faaliyetleri özellikle yılın ilk çeyreğinde durmuştur. Sektörün çalışanlarına iş güvenliği sağlamak ve rezervasyon iptallerine karşı mali direnç göstermek için zor bir süreç içinde olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Teorik çerçevede ele alınan bu çalışmada Statista, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) verileri kullanılarak; Covid-19 krizi nedeniyle sektördeki olası daralmanın istihdamdaki daralmaya yansımaları ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada; İtalya, İspanya ve Türkiye örnek olarak verilmiştir; bu ülkelerde alınan tedbirlerden bahsedilmektedir. Ancak alınan önlemlere rağmen, Covid-19 krizinin ne zaman sona ereceğini bilmemek, tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de kaygıların sürmesine neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Turizm, İstihdam, İşsizlik.

JEL Kodları: L83, E24, J21.

The Effect of Covid-19 on Employment in the Tourism Sector: Italy, Spain and Turkey Samples

ABSTRACT

Tourism sector has a critical importance for the country's economy with the employment volume and foreign currency reserves it provides. However, the Covid-19 crisis, which was seen for the first time in december and spread rapidly in the world, affected the tourism sector deeply, as in all sectors. Due to the prohibiting travels, closing borders and increasing quarantine measures; the activities of the tourism, accommodation and aviation sectors came to a halt, especially in the first quarter of the year. It is an undeniable fact that the sector is into a difficult process in order to provide job security for its employees and to show financial resistance against reservation cancellations. In this study, which was handled within the theoretical framework, by using the data of Statista, International Labor Organization (ILO), World Tourism Organization (UNWTO) and Economic Development and Cooperation Organization (OECD); due to the Covid-19 crisis, the reflections of possible shrinkage in the sector to the employment shrinkage were tried to be addressed. In this study; Italy, Spain and Turkey are included been given of examples; the measures taken in these countries are mentioned. However, despite the measures taken, not knowing exactly when the Covid-19 crisis will end will cause concerns to continue in the tourism sector as in all sectors.

Key Words: Covid-19, Tourism, Employment, Unemployment.

JEL Codes: L83, E24, J21.

¹ Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İİBF, sevgi.isik@windowslive.com, <https://orcid.org/0000-0001-9925-1704>.

1. Giriş

Covid-19 krizi nedeniyle büyüklükleri ne olursa olsun birçok işletme ve sektör ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (ILO, 2020f). Diğer bir ifadeyle Covid-19 krizi, birçok sektörde işçi ve işverenler üzerinde derin bir etkiye sahip olmaya başlamıştır (ILO, 2020c). Sıkı kısıtlama önlemleri kapsamında seyahatlerin yasaklanması, ülke-il-ilçe sınırların kapatılması ve karantina önlemlerinin artırılmasını takiben, birçok işçi işyerine gidememiş ve dolayısıyla birçok işletme de faaliyetlerini devam ettiremez duruma gelmiştir (ILO, 2020f).

Turizm işçileri de salgın tarafından tehdit edilen, geçim kaynaklarını kaybetme riski ile karşı karşıya olan sektör çalışanları arasında yer almaktadır (ILO, 2020c). Covid-19 salgını öncesinde 2020 yılı için küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) %11,5'ini oluşturması beklenen seyahat ve turizm sektörü özellikle ağır bir darbe almıştır. Bu bağlamda örneğin Avrupa Birliği'nin turizm sektörü kapsamında, salgından dolayı ayda yaklaşık 1 milyar € gelir kaybettiği tahmin edilmektedir (ILO, 2020c).

Esasen turizm, bugün dünyanın en dinamik ve en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden birini oluşturmaktadır. Sektör, istihdam oluşturma, yerel ekonomik kalkınma, kültürel ürünlerin geliştirilmesi için itici bir güçtür. Turizm doğrudan ve dolaylı olarak, özellikle kadınlar ve gençler için istihdam oluşturmaya katkıda bulunurken, Mikro, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (MKOBİ) yoluyla büyümeyi teşvik etmektedir (ILO, 2020a: 1). Nitekim doğrudan oluşturulan her turizm işi için doğrudan veya dolaylı olarak yaklaşık bir buçuk ek iş meydana gelmektedir. Tarım, ulaştırma, el sanatları, yiyecek ve içecek tedariki de dâhil olmak üzere ilgili sektörlerde istihdam üzerinde önemli çarpan etkisine sahip olan turizm sektörü için Covid-19 salgını büyük bir krizdir (ILO, 2020d: 1).

Öte yandan Covid-19 krizinden önemli ölçüde etkilenen ve 144 milyon işçiye istihdam sağlayan turizmin alt sektörü olan *konaklama ve gıda hizmetleri* de bazı ülkelerde kısmen veya tamamen durma noktasına gelmiş ve faaliyetlerinin devam edebileceği durumlarda ise talepte belirgin bir azalma yaşanmıştır (ILO, 2020e: 5). Dolayısıyla Covid-19 krizinden kaynaklanan turizm sektörüne yönelik acil ve büyük şok, daha geniş ekonomiyi etkilemesi ve özellikle sektörün birçok çalışanı, işi ve işletmeyi desteklediği ülkelerde, şehirlerde ve bölgelerde önemli makroekonomik bir krize dönüşmesi olasıdır (OECD,2020: 3).

Sağladığı istihdam hacmi nedeniyle emek piyasaları açısından büyük bir önem taşıyan turizm sektörü ve Covid-19'un turizm sektöründe istihdama etkisi çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmada, Covid-19'un turizm sektörüne olan yansımaları ve sektör olarak salgından etkilenen bazı ülkeler tarafından alınan önlemler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle turizm sektöründe istihdamın genel yapısı ardından Covid-19'un turizm sektöründe istihdama etkisine değinilmiştir. Çalışma da son olarak konuyla ilgili olarak örnek ülkelerde uygulanan önlemlere yer verilmiştir.

2. Turizm Sektöründe İstihdamın Genel Yapısı

Esasen diğer endüstrilerden farklı olarak sektörde açık bir ürün olmamasından dolayı kavramsal olarak turizm sektörünü tanımlamak genellikle zordur. Sektör konaklama, ulaşım, turistik yerler, seyahat şirketleri ve daha fazlası dahil olmak üzere birçok endüstriyi bünyesinde barındırır. En geniş anlamıyla turizm, insanların boş zaman, iş, sağlık veya diğer nedenlerle arka arkaya bir yıldan daha az bir süre boyunca olağan ortamlarının dışındaki yerlerde seyahat ettiği ve kaldığı zaman olarak tanımlanabilir (Statista, 2020g).

Öte yandan istihdam kavramı ise teknik açıdan “geniş ve dar anlamda” ele alınabilir. Geniş anlamda istihdam kavramı, tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılmasını ifade ederken; dar anlamda istihdam kavramı ise sadece emeğin üretim sürecinde girdi olarak kullanılmasını ifade eder. Esasen istihdam kavramı ile kastedilen ve anlaşılan da genellikle bu dar anlamdır (Şahin, 2020: 48).

Günümüzde teknolojik alanda yaşanan gelişmeler emek piyasalarını istihdam ve işsizlik gibi temel konular açısından derinden etkilemektedir. Oysa turizm sektöründe, hizmet üretimi makineleşmeye ve

otomasyona genellikle uygun olmadığından dolayı emek faktörüne olan talep diğer sektörlerle oranla yüksek kalmıştır. Bu sebeple teknolojik işsizliğin her geçen gün artmasına rağmen, emek-yoğun istihdam yapısıyla turizm sektörü, işsizlik sorununun çözümünde önemli bir yere sahip bulunmaktadır (Işık Erol, 2017: 559).

Turizm sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için istihdamın korunması, yoksulluğun azaltılması dolayısıyla ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Diğer bir ifadeyle turizm sektörünün iyileştirilmesi istihdama katkı sağlar, milli geliri artırır ve bir ülkenin ödemeler dengesini iyileştirir (Comcec, 2016: 1). Konu ile ilgili olarak Amerika için yapılan bir hesaplama göre, sadece bir günde fazladan gelecek 100 turistin bir gece konaklaması durumunda yılda 47 yeni iş imkânı, 6 yeni tesis, 45 çocuğun okuması için gerekli vergi geliri ve milyonlarca dolarlık iş hacmi anlamına gelmektedir (Bahar vd., 2020: 162).

Doğrudan istihdama katkı sağlayan turizm sektörü aynı zamanda kendisine girdi veren diğer sektörlerle de dolaylı istihdam imkânları sağlaması sebebiyle toplam istihdamı etkilemektedir. Faaliyetlerin büyük bir kısmının hizmet ağırlıklı olması diğer bir ifadeyle genellikle emek yoğun bir sektör olması nedeniyle turizm sektöründe talep edilen işgücü nitelikli olduğu gibi niteliksiz de olabilmektedir. Niteliksiz işgücünün de gelişmekte olan ülkelerde bol miktarda bulunması, turizmin istihdam oluşturmadaki katkısını daha da arttırmaktadır (Yıldız, 2011: 59).

Esasen turizm sektörü seyahat acenteleri, ulaşım, konaklama, eğlence, yönetim, finansman ve sağlık gibi pek çok sektörü doğrudan etkilemesi nedeniyle *doğrudan istihdam* oluştururken; başta yapı sektörü olmak üzere tarım ve imalat gibi diğer sektörleri de dolaylı olarak etkilemesiyle de *dolaylı istihdam* da oluşturur (Bahar vd., 2020: 162). Doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanmasıyla ekonomide meydana getirilen ek istihdamı kapsayan istihdam türüne de *uyarılmış istihdam* denilmektedir (Yıldız, 2011: 60). Bundan dolayı turizm sektörünün istihdam üzerindeki etkisini net bir şekilde belirlemek zordur (Bahar vd., 2020: 162).

Turizm sektörünün ulusal veya yerel ekonomi ile ilişkisi, sektörün dolaylı ve uyarılmış istihdam hacmi bakımından önemlidir. Şayet turizm harcamaları neticesinde elde edilen gelir aynı bölgede harcanmazsa, turizm sektöründeki istihdam hacmi azalacaktır. Turizm sektöründe kullanılmak üzere ithal edilen mal ve hizmetlerdeki artış da turizm sektöründeki istihdam hacmini azaltacaktır. Turizm sektörünün mevsimlik özelliğinden dolayı turizmin yoğunlaştığı yaz aylarında turizm sektöründeki istihdam hacmi kış aylarına kıyasla daha yüksek olmaktadır (Küçüksarı, 2011: 21).

Sektör, yaz aylarında vasıfsız işgücünün istihdam edilmesine de büyük katkı sağlamaktadır. Yalnız, vasıfsız işgücünün düşük ücretlerle sektörde istihdam edilmesi, turizm sektörünün istihdam oluşturarak ekonomiye olan katkısını tartışmalı hale getirirse de (Küçüksarı, 2011: 21) küreselleşen dünya ekonomisiyle rekabet edebilmek için turizm sektöründe düşük fiyat uygulamaları söz konusudur. Turizm sektörü sunduğu hizmetlerin fiyatlarını düşürebilmek için ise ucuz işgücü kullanmaktadır (Tüzünkan, 2015: 245).

Öte yandan Turizmde Kadınlara İlişkin Küresel Rapor (UNWTO 2011)'a göre turizm sektöründe istihdam edilen kadın çalışan sayısı diğer sektörlerle göre daha yüksektir (Goffi, 2014: 416). ILO'ya göre ise turizm sektöründe istihdam edilen çalışanların yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (ILO, 2020e: 5). Turizmdeki birçok iş için fiziksel güce ihtiyaç duyulmaması, çalışma saatlerinin esnek olması, işyerlerinin genelde yerleşim yerlerinde veya yerleşim yerlerine yakın olması gibi nedenlerden dolayı turizmin sektöründe kadın istihdamı, diğer sektörlerle kıyasla artmıştır. Sektörde çalışan kadınların ağırlıklı olarak kat hizmetleri, çamaşırhane, gıda hazırlama ve müşteri hizmetleri gibi bölümlerde istihdam edildiği görülmektedir (Albayrak, 2019: 110).

Bazı ülkelerde, turizmin diğer sektörlerle göre neredeyse iki kat daha fazla kadın işvereni vardır. Bu nedenle turizm sektörü kadınların kendi işletmelerini kurmaları ve işletmeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland'da, turizm işletmelerinin yarısından fazlası kadınlar tarafından yönetilmektedir. Latin Amerika'da, turizm işletmelerinin %51'i kadınlar tarafından

yönetilmektedir. Nikaragua ve Panama'da da işletme sahiplerinin %70'inden fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (The World Bank Group, 2017: 11).

Sektörde işgücünün sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri homojen bir yapıya sahip değildir; bu nedenle farklı yaş, meslek, gelir ve kültür kategorisinde yer alan işgücü turizm sektöründe aynı işletme içinde istihdam edilebilmektedir (Şit, 2016: 107). Turizm sektörünün diğer yapısal özellikleri arasında sendikalaşma ve toplu pazarlık gücünün gelişmemiş olması, istihdamın mevsimsel özellik göstermesi, eğitimsiz ve niteliksiz işgücünün de istihdam edilmesi, istihdam edilen nüfusun yaş ortalamasının genç olması, kayıtdışı istihdamın yaygın ve işgücü devir oranının yüksek olması, ulaştırma ve konaklama gibi alt-sektörlerde görev alan personelin değişik zaman dilimlerinde günün 24 saati hizmet sunması gibi diğer birçok özellikler yer almaktadır (Tüzünkan, 2015: 245 & Şit, 2016: 107).

3. Covid-19'un Turizm Sektöründe İstihdama Etkisi

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC)'nin 185 ülke ve 25 bölgedeki Seyahat ve Turizm'in küresel ekonomik ve istihdam üzerindeki etkisini ölçen yıllık analizine göre 2018 yılında turizm sektörü, küresel GSYH'nın %10,4'ünü ve toplam istihdamın %10'unu diğer bir ifadeyle 319 milyon işi oluşturmuştur (WTTC, 2019: Foreword). Turizmde istihdamın payı arttıkça sektörün, çalışanlar ve ekonomi üzerindeki etkisi de artmaktadır. Bu bağlamda Asya ve Pasifik'te turizm sektöründeki istihdam payları, bazı Pasifik Ada ülkelerinde %10 ila 12'ye kadar çıkmıştır. Güneydoğu Asya'da, Kamboçya, Tayland ve Vietnam turizmde en yüksek istihdam payına sahip ülkeler olup, bu pay sırasıyla %6,7, %9,0 ve %6,9'a kadar ulaşmıştır. Güney Asya'da Nepal ve Sri Lanka, turizmde nispeten yüksek iş payları sergileyerek sırasıyla %8,1 ve %6,8'e ulaşmıştır (ILO, 2020b: 2).

Ancak Covid-19 krizi nedeniyle 2020 yılı birçok sektör açısından olduğu gibi turizm sektörü açısından da olumsuz bir yıl olarak görülmektedir. Nitekim OECD, Covid-19 krizi nedeniyle 2020 yılında uluslararası turizmin %45 oranında düşeceğini tahmin etmektedir. Benzer şekilde iç turizmde getirilen kısıtlama önlemlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir (OECD, 2020b: 3). Öte yandan UNWTO ise uluslararası turizmin ilk çeyrekte %22 azaldığını ve krize bağlı olarak tüm yıl boyunca uluslararası turizmin %58-%78 arasında düşebileceğini öngörmektedir. UNWTO, krizin gelişmesine bağlı olarak bu yıl için üç senaryo öne sürmektedir (UNWTO, 2020b).

- Birinci senaryoya göre uluslararası sınırların kademeli olarak açılması ve temmuz ayı başlarında seyahat kısıtlamalarının hafifletilmesine dayalı olarak uluslararası turist oranı %58 civarında düşebilir.
- İkinci senaryoya göre uluslararası sınırların kademeli olarak açılması ve eylül başında seyahat kısıtlamalarının hafifletilmesine dayalı olarak uluslararası turist oranı %70 civarında düşebilir.
- Üçüncü senaryoya göre uluslararası sınırların kademeli olarak açılması ve seyahat kısıtlamalarının sadece aralık ayı başlarında hafifletilmesine dayalı olarak uluslararası turist oranı %78 civarında düşebilir (UNWTO, 2020b).

Bu senaryolardaki oranların gerçekleşmesi durumunda turizm sektöründe;

- 850 milyon- 1,1 milyar arasında uluslararası turist kaybı,
- 910 milyar dolar- 1,2 trilyon dolar arasında ihracat gelirleri kaybı,
- 100-120 milyon arasında da doğrudan istihdam kaybı söz konusu olabilir.

Dolayısıyla Covid-19 krizinin etkileri farklı küresel bölgelerde ve çakişan zamanlarda değişen derecelerde hissedilecek olsa da bu durum uluslararası turizmin karşılaştığı en büyük krizdir denilebilir (UNWTO, 2020b).

ILO'ya göre turizm sektörünün alt sektörü olan konaklama ve yemek hizmetleri, Covid-19 krizinin bir sonucu olarak ciddi bir düşüşe geçme olasılığı son derece yüksektir. Nitekim sektör emek yoğunudur; çalışanların çoğunluğunu ise milyonlarca düşük ücretli ve düşük vasıflı kadın işçiler meydana

getirmektedir. Birçok ülkede, bu işçiler artık çalışma saatlerinde ciddi ve yıkıcı indirimlerle, önemli maaş kesintileriyle ve olası istihdam kayıplarıyla karşı karşıyadır. Konaklama ve yiyecek hizmetlerinin alt sektöründeki işletmelerde büyüklükleri ne olursa olsun ayakta durma mücadelesi içindedirler. Bu kapsamda özellikle turizm sektörünün büyük bir bölümünü oluşturan MKOBİ'ler savunmasız durumdadırlar. Birçok şirketin işletme maliyetlerini en aza indirmek için faaliyetlerini geçici olarak azaltmaktan başka seçeneği kalmamışken, birçok hükümet halk sağlığını korumak için tüm zorunlu olmayan işletmeleri kapatma kararı almıştır (ILO, 2020d: 4).

Bu yılın mart ayında Covid-19 krizi nedeniyle, 2020 yılı için seyahat ve turizm pazarının küresel olarak 75,2 milyon iş kaybı yaşayacağı tahmin edilirken (Lock, 2020b); 1,5 ay sonra diğer bir ifadeyle 2020 Mayıs ayının ortalarına doğru söz konusu tahmin yaklaşık 100,7 milyon iş kaybına kadar yükselmiştir (Lock, 2020a). Sonuç olarak, seyahat ve turizmin oluşturduğu GSYİH'nın tüm dünyada azalması beklenmektedir. Bu bağlamda 2020 yılında Covid-19 krizi nedeniyle risk altındaki seyahat ve turizm sektöründeki olası bölgesel iş kayıpları ve GSYİH'ye yansımaları ise şu şekildedir:

- Asya Pasifik bölgesinde, sektörün 63,4 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 1,041 trilyon dolar olacağı,
- Avrupa'da, sektörün 13 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 708,5 milyar dolar olacağı,
- Kuzey Amerika'da, sektörün 8,2 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 680,7 milyar dolar olacağı,
- Orta Doğu'da, sektörün 2,6 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 96,2 milyar dolar olacağı,
- Latin Amerika'da sektörün 4,7 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 83,8 milyar dolar olacağı,
- Afrika'da sektörün 7,6 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 52,8 milyar dolar olacağı,
- Karayib'de sektörün 1,2 milyon iş kaybı yaşayacağı ve bu kaybın GSYİH yansımalarının 26,4 milyar dolar olacağı yönündedir (Statista, 2020d).

Dünya çapında pandemi nedeniyle seyahat ve turizm sektöründen elde edilen gelirden 2019 ve 2020 yılları arasında önemli bir düşüş tahmin edilmektedir. Covid-19 Mobilite Piyasası Genel Tahmini'ne göre, seyahat ve turizm sektöründen elde edilen gelirin 2020 yılında, 2019 yılına göre %34,7 oranında düşeceği yönündedir (Statista, 2020e).

Tüm dünyada hemen hemen tüm sektörleri etkileyen Covid-19'un kontrol altına alınması ülkeler için en önemli önceliktir. Bu nedenle turizm sektörü de salgının önlenmesi için alınan tüm önlemleri destekleme kararlılığındadır. Bu bağlamda UNWTO, Covid-19 krizine yönelik koordineli ve etkili bir çözüm bulmak için WHO, üye devletler ve sektörle birlikte hareket edeceğini belirtmiş (UNWTO, 2020d); özel ve kamu turizm sektörünün toparlanması için alınacak önlemlere rehberlik ve destek sağlamıştır (UNWTO, 2020e: 5). Ayrıca UNWTO'a göre;

- En çok etkilenen ülkelerdeki turizm sektörünü hedef alan toparlanma önlemleri için mali ve politik destek sağlanmalıdır.
- Uluslararası kalkınma ve bağış kuruluşları ile koordineli olarak planlanacak ve uygulanacak toparlanma önlemleri alınmalı ve teşvikler yapılmalıdır.
- Turizmin desteklenmesi, etkilenen ekonomilerin daha geniş toparlanma planlarına ve eylemlerine dahil edilmesi gerekmektedir (UNWTO, 2020e: 5).

4. Covid-19 Krizine Yönelik Turizmi Destekleme Örnekleri

Turizm işletmelerini ve işçilerini desteklemek, insanların güvenini yeniden kazanmak ve talebi canlandırmak için sektör düzeyinde ve eşgüdümlü çalışmaların yapılması sektör açısından bu süreçte hayati önem taşımaktadır. Birçok ülke, sektör üzerindeki Covid-19 olumsuz etkilerini ele almak ve sektörde toparlanmayı kolaylaştırmak için turizme özgü tedbirler almıştır (OECD, 2020b: 3). Bu ülkelerden burada turistik açıdan önem taşıyan İtalya, İspanya ve Türkiye örneklerine yer verilecektir.

4.1. İtalya

İtalya'da, ilk Covid-19 vakası Ocak 2020'nin sonunda kaydedilmiş; 22 Şubat'tan sonra salgın ülkede hızla yayılmaya başlamıştır (Statista, 8 Haziran 2020a). 17 Haziran 2020 itibariyle Covid-19 hastalığı nedeniyle İtalya'da 237.500 vaka ve 34.405 ölüm gerçekleşmiştir (Worldometer, 2020b). Vakaların en fazla olduğu bölgeler, ülkenin kuzeyinde bulunan Lombardiya, Emilia-Romagna ve Piedmont'tur. Enfekte hastalar hakkındaki demografik verilere göre İtalya'daki Covid-19'un çoğunlukla 50 yaş ve üstü kişilerde görüldüğü yönündedir (Statista, 8 Haziran 2020a).

Yeni Covid-19 krizi nedeniyle İtalya'da GSYİH'nin azaldığı tahmin edilmektedir. Krizin başlamasından bu yana, GSYİH büyümesine ilişkin farklı senaryolara dayanan, farklı tahminler yayınlanmıştır. Mayıs ayındaki tahminler, 2020 yılında İtalyan GSYİH'si %9,6 oranında azalacağı yönündedir (Statista, 8 Haziran 2020a). Kişisel gelirlerle ilgili olarak Nisan 2020'de yapılan uluslararası bir ankete göre İtalyan katılımcıların çoğu (yüzde 85) Covid-19 pandemisinin kişisel gelirlerini etkilediğini veya gelecekte de etkileyeceğini belirtmiştir. Ankete katılan farklı ülkeler arasında İtalya, Covid-19 salgınının gelirleri üzerinde bir etkisi olduğunu belirten görüşmecilerden en büyük payı sahip ülkedir (Statista, 8 Haziran 2020b).

Covid-19'un İtalya ekonomisi üzerindeki etkisi farklı sektörlerle göre değişebilir. Örneğin, gıda, sağlık ve medya sektörlerine talebin artması beklenirken; tersine, turizm, tekstil, ulaşım, otel, restoran ve eğlence sektörlerine olan talebin en yüksek düşüşü yaşayacağı tahmin edilmektedir (Statista, 8 Haziran 2020a). Kısacası İtalya Covid-19 salgınından dramatik olarak etkilenen ülkelerden birisidir. Dünyanın en popüler turistik yerlerinden biri olan İtalya'nın, 2020 yılında 65 milyon uluslararası turist ülkeye gelmesi ve yaklaşık aynı sayıda yerli turistin yolculuk yapması bekleniyordu. Ancak şubat ayı sonunda yaklaşık 260 milyon dolar tutarındaki rezervasyon iptal edilmiştir. Böylece MidMarch'a kadar İtalya'daki otellerin çoğunda doluluk oranı yüzde sıfıra kadar düşmüştür. Tüm dünyada olduğu gibi İtalya'da da otel ve restoranların açılışına kısıtlamalar getirilmiştir (ILO, 2020d: 3).

İtalya'nın 2020 yılında Covid-19 krizi nedeniyle yaklaşık 28,5 milyon turist kaydetmesi beklenmektedir. Tahminlere göre, Veneto (Venetia) bölgesi yaklaşık 4,61 milyon düşüşle en yüksek düşüşü yaşarken; benzer şekilde, Lombardiya'nın yaklaşık 3,87 milyon turist kaydetmesi beklenmektedir (Statista, 2020c). Virüs tarafından en çok etkilenen Avrupa ülkesi olan İtalya'nın, seyahat ve turizm endüstrisinde yaklaşık bir milyon iş kaybına uğraması beklenmektedir (Statista, 2020h). Konuyla ilgili olarak sektör çalışanlarının mağduriyetini önlemek amacıyla bir dizi önlemler alınmıştır. Bu bağlamda hükümet, turizm ve konaklama sektörlerindeki işletmelerin mart ayı için sosyal güvenlik ve zorunlu sigorta ödemelerinin yanı sıra Katma Değer Vergi (KDV) ödemelerini askıya almasına izin vermiştir (ILO, 2020a: 7).

İtalya'da turizm, kültür, eğlence, film ve görsel-işitsel gibi sektörlerde çalışanlara verilen izinler onaylanmıştır. Ödenekler sosyal güvenlik ağları olmayan işçilere de verilmiş; mevsimlik turizm işçileri sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır (UNWTO, 2020c). Ülkede pandemi nedeniyle işini kaybeden mevsimlik turizm işçilerine mart ayında 600 € tutarında özel bir tazminat ödenmiştir (OECD, 2020b: 15). Cura Italia kanun hükmünde kararnamenin kabulü uyarınca, İtalya Hükümeti'nin destek fonu (cassa integrazione) ekonominin tüm sektörlerini kapsamıştır. Bu fon sayesinde hükümet, çalışanların maaşlarının %80'ini ödemiştir. Buna ek olarak, mart ve nisan aylarında ebeveynlik izni 15 güne uzatılmış, engelli yakınlarına bakanlara ayda 12 gün ücretli izin hakkı verilmiştir (ILO, 2020d: 6).

Ülkede işletmelerinin ayakta kalmasını sağlamak amacıyla turizm tedarik zinciri boyunca bazı önlemler alınmıştır. Bu bağlamda kültür, eğlence ve turizm işletmelerinin stopaj vergi ödemeleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım primleri ve zorunlu sigorta primleri askıya alınmıştır. Covid-19'un bir sonucu olarak seyahatler ve turistik paketler için geri ödemeler iptal edilmiştir. Alitalia ve Air Italy gibi sorunlu havayollarını desteklemek amacıyla önlemler alınmıştır (OECD, 2020b: 22).

4.2. İspanya

İnsanların sağlığını etkileyen Covid-19 salgını, küresel bir ekonomik krizi de beraberinde tetiklemiştir. Turizmin, ekonominin önemli bir parçası olduğu ülkelerde, şehirlerde ve bölgelerde sektör içinde yer alan birçok kişi, yer ve işletme krizden derinden etkilenmiştir. Döviz üreten, bölgesel kalkınmayı yönlendiren, çok sayıda çalışanı ve işi destekleyen turizm sektörü OECD ülkelerinde ortalama GSYİH'nın %4,4'üne ve hizmet ihracatının %21,5'ine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu oranlar birkaç OECD ülkesi için çok daha yüksektir. Örneğin İspanya'da turizm GSYİH'nın %11,8'ine katkıda bulunurken, seyahat esaslı toplam hizmet ihracatının %52,3'ünü temsil etmektedir. Turizm emek yoğun bir sektördür ve OECD ülkelerinde ortalama istihdamın %6,9'una doğrudan katkıda bulunurken, İspanya'da turizm sektörü toplam istihdamın da %13,5'ini temsil etmektedir (OECD, 2020a).

Ülkede turizm sektörünün bu denli önemli olmasına rağmen Covid-19 salgını İspanya'da da dramatik bir şekilde yayılmıştır. İspanya'da teyit edilen ilk Covid-19 vakası, 31 Ocak 2020 tarihinde yaşanmış (Pharmaceutical, 2020) ve 17 Haziran 2020 tarihi itibarıyla Covid-19 hastalığı nedeniyle İspanya'da 291,408 vaka ve 27,136 ölüm gerçekleşmiştir (Worldometer, 2020a). İspanya'da, pandeminin turizm üzerindeki etkisinin de dramatik olması muhtemeldir. ILO'ya göre, kriz yaz mevsimine kadar devam ederse İspanya 6 milyon turisti kaybetme riskiyle karşı karşıyadır (ILO, 2020d: 3). Bir başka öngörüye göre ise Covid-19 krizi İspanya turizm sektöründe 2-4 ay arasında devam ederse İspanya'nın 2020 yılında yaklaşık 40 milyar € tutarında gelir kaybı yaşaması bekleniyorken, salgının Eylül 2020'ye kadar devam etmesi durumunda ise kayıpların potansiyel olarak 62,4 milyar €'ya kadar çıkması beklenmektedir (Statista, 2020f).

Turizmin GSYH'nın yaklaşık %12'sini ve istihdamın %13'ünü oluşturduğu İspanya'da mart ayı hem tatil sezonunun başlangıcı hem de turizm istihdamı için iyi bir aydır. Ancak Covid-19 salgını nedeniyle İspanya'da, hükümet 14 Mart 2020 tarihi itibarıyla neredeyse tüm gezileri yasaklamıştır. (Independent, 2 Nisan 2020). Genel olarak, mart ortalarından mayıs başına kadar, seyahat ve turizm sektörü, restoranlar ve zorunlu olmayan dükkanların kapatılması ve sosyal uzaklaşma kurallarının uygulanması da diğer sektörlerde üretim faaliyetlerini ve üretkenliği azaltmıştır. Haziran başına kadar süren iç kontrol önlemleri, iktisadi faaliyet üzerinde ikinci çeyrekte birinciden çok daha fazla etkili olmuştur. Nitekim iç talep artan işsizlik ve belirsizlik nedeniyle engellenirken, dış talep küresel sınırlama önlemleri ve keskin bir küresel gerileme nedeniyle çok zayıf kalmıştır (Wijffelaars, 2020). İspanya'da 900.000 kadar işçi mart ayında işini kaybetmiştir. Bu durumda özellikle turizm sektöründe çalışanlar ise en ağır darbe alanlar arasında yer almıştır (Carreño, B. & Melander, 2020). Yeterli talebin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmemekle birlikte İspanya, temmuz ayından itibaren deniz aşırı turistlere yeniden sınırlarını açmayı planlamaktadır (Jones & Burgen, 2020).

İspanya'da, Resmi Kredi Enstitüsü yolcu taşımacılığı, konaklama ve restoran sektöründeki tüm İspanyol ticari işletmelerini ve serbest çalışanlarını kapsayacak şekilde 400 milyon € kredi kullanmıştır. (ILO, 2020c). 5 Nisan'da da İspanya Ekonomik İşler ve Dijital Dönüşüm Bakanı, pandemi sırasında ailelere yardım etmek için evrensel bir temel gelir aracını formüle etmişler ve bu aracın kalıcı bir ekonomik önlem haline gelmesi için süreci devam ettirmişlerdir. Bu araç turizm sektöründeki işçilere de yardım sağlayacaktır (ILO, 2020d: 7).

Turizm ve turizm ile bağlantılı konaklama sektörlerinde süreksiz sözleşme ile istihdam edilmiş işçilerin faaliyet sürelerinin uzatılmasını desteklemek için önlemler alınmıştır. Şubat ve haziran ayları arasında süreklilik arz eden belirli süreli iş sözleşmeleri ile çalışanların işini başlatan veya sürdüren turizm şirketleri ve turizmle ilgili işletmelerin sosyal güvenlik katkı paylarının %50'si karşılanmıştır. İspanya'da KOBİ'ler ve serbest meslek sahipleri için altı ay boyunca vergi ödemelerini erteleme ve

ipoteke ödemelerini geciktirme, sosyal güvenlik katkı paylarını kolaylaştırma ve bakmakla yükümlü olduğu akrabaları olan çalışanlara ödenek ödenmesine karar verilmiştir (UNWTO, 2020c). İspanya, işçilerin bakmakla yükümlü oldukları kişilere bakım sağlamaları gerekiyorsa çalışma saatlerini %100'e kadar uyarlamalarına ve azaltmalarına da izin vermiştir (ILO, 2020a: 6).

4.3. Türkiye

Türkiye'de ilk Covid-19 vakası 10 Mart 2020 tarihinde kaydedilmiş; 17 Haziran 2020 itibariyle Covid-19 hastalığı nedeniyle ülkemizde 187.727 vaka ve 4.861 ölüm gerçekleşmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında sağlık sisteminin kapasitesini aşmaması için birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de sıkı sosyal mesafe önlemleri alınmıştır. Bu önlemler kapsamında ülkemizde başta turizm, konaklama, havayolu gibi birçok sektör çok zor bir dönemden geçmektedir (Özdemir, 2020).

Esasen turizm, Türkiye'nin en dinamik ve en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden biridir. 2018 yılında, doğrudan 2,2 milyon kişiyi istihdam ederek toplam istihdamın %7,7'sini doğrudan gerçekleştirmiştir. Toplam turizm geliri GSYİH'nin %3,8'ini temsil etmiştir. Seyahat ihracatı 2018 yılında toplam hizmet ihracatının %51,9'unu oluşturmuştur (OECD, 2020: 293). Ülkemiz, 2019 yılında 51,7 milyon turistle rekor kırmış ve aynı yıl turizmden 34.520.332 dolar gelir elde etmiştir (TURSAB, 2020).

54 sektörü doğrudan, 185 sektörü de dolaylı olarak etkileyen turizm sektörü, bu yönüyle Türkiye'nin en rekabetçi ve en çok döviz geliri getiren sektörlerindedir. Öyle ki, turizmin makroekonomik olarak toplamda 96 milyar dolarlık hâsıla etkisi ve ortalama %2,5'lük katma değeri ile Türkiye'nin gelişme potansiyeli en yüksek sektörlerinden biridir. Turizm sektörü %10 ithalat bağımlılığı ile en düşük sektörler arasındadır. İşletmelerin %10'a yakını turizm sektöründe faaliyet göstermektedir. Yine ülkemizde yapılan ücret ödemelerinin %5'i ve maddi yatırımların %4'ü turizm sektöründe gerçekleşmektedir. Sektör en çok istihdam oluşturması nedeniyle altyapı sektöründen sonra en yaygın ikinci sektör konumundadır (Bahar & Çelik, 2020: 126).

Covid-19 salgını nedeniyle ülkemizde turizm geliri (ocak, şubat ve mart aylarından oluşan) I. çeyrekte bir önceki yılın aynı çeyreğine göre %11,4 azalarak 4 milyar 101 milyon 206 bin dolar olmuştur (TÜİK, 2020). Bu veriler doğrultusunda 2019 yılında 35 milyar dolara yükselmiş turizm gelirinin bu yıl ciddi zarara uğrayacağı öngörülmektedir (Ersöz & Öztürk, 2020). Öte yandan yurt içinde ikamet edip başka ülkeleri ziyaret eden vatandaşların harcamalarından oluşan turizm gideri de geçen yılın aynı çeyreğine göre %25,6 azalarak 793 milyon 491 bin dolar olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020).

Sonuç olarak insan sağlığını tehdit eden Covid-19 salgını ekonomik açıdan da insan hayatını tehdit etmektedir. Salgından insan sağlığını kurtarmak amacıyla acil önlemlerin alınması nasıl önem arz ediyorsa benzer şekilde krizin etkilerinden ekonominin kurtarılması ve turizm gibi zarar gören sektörlerin canlandırılması da önem arz etmektedir (MEİ, 2020). Bu bağlamda Türkiye'de Covid-19 krizinden etkilenen turizm işletmelerini ve çalışanlarını desteklemek amacıyla aşağıdaki gibi bazı önlemleri alınmıştır.

- Erken rezervasyonlarda avans ödemeleri için banka kredileri verilmiştir.
- Sosyal Güvenlik ödemeleri 6 ay ertelenmiştir.
- Bakanlık onaylı Seyahat Acentelerinin 30.04.2020 tarihine kadar işyerlerini açmadan çevrimiçi çalışmalarına izin verilmiştir.
- Kamu arazilerinde bulunan turizm tesislerinin borçları 6 ay ertelenmiştir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilen günlük gezi teknelerinin faaliyetleri durdurulmuştur.
- Küçük ölçekli turizm acentelerine 6 ay boyunca geri ödeme yapmadan hızlı banka kredileri sağlanmıştır.

- Otellerde ve turizm tesislerinde konaklama vergisi Kasım 2020 tarihine kadar ertelenmiştir (OECD,2020b: 48).
- Nisan, Mayıs ve Haziran 2020 otel kiralalarında irtifak ve gelir payı ücretleri ertelenmiştir.
- Krizden mali olarak etkilenen 3 milyon haneye 1.000 TL ödenmiştir (UNWTO, 2020a: 1-2).

5. Sonuç

Birkaç ay önce dünyaya yayılan Covid-19, sadece halk sağlığını tehdit etmekle kalmamış aynı zamanda küresel ekonominin önemli sektörlerinden birini oluşturan turizm sektörünü de derinden etkilemiştir. Birçok ülkede Covid-19'un yayılmasını önlemek amacıyla seyahat kısıtlaması, otellerin ve diğer konaklama tesislerinin kapatılması, kültürel ve doğal cazibe merkez etkinliklerinin ve toplantıların iptal edilmesi veya ertelenmesi gibi kısıtlamalara gidilmiştir. Söz konusu bu kısıtlamaların etkisi bir taraftan ulusal ve uluslararası turizmin durma noktasına gelmesine neden olurken bir taraftan da sektör işletme ve çalışanlarına gelir kaybı ve işsizlik olarak dönmüştür.

Covid-19 salgının süresine bağlı olarak, 2020 yılı için uluslararası turizmde yaklaşık %60-%80 arasında değişen bir oranda gerileme öngörülmektedir; yine 2020 yılı için küresel seyahat ve turizm pazarının dünya çapında 100,7 milyon iş kaybedebileceği; bu nedenle de sektör çalışanlarının yoğun bir iş kaybı riski ile karşı karşıya olduğu tahmin edilmektedir. Covid-19 salgını tarafından büyük ölçüde etkilenen turizm sektörünün hayatta kalabilmesi için birçok ülke bir takım *acil önlemler* almıştır. Oysa turizm sektörü işsizliğin önlenmesinde ve ekonominin büyümesinde önemli bir itici gücüdür. Bu nedenle Covid-19 krizi nedeniyle getirilen kısıtlamalardan derinden etkilenen sektörün yeniden canlanabilmesi için ülkeler tarafından *iyileşme önlemlerinin* de geliştirmesi gerekmektedir.

Kısıtlamaların yavaş yavaş kaldırıldığı bu dönemde, gezginlerin güveninin yeniden kazanılması, turizm sektörü ve çalışanlarının geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak sektör çalışanlarına gelir güvenliği sağlamak, onlar arasında dayanışma oluşturmak, onların hayatlarını korumak dayanıklı ekonomiler ve toplumlar oluşturmak için çok daha önemlidir. Bunun için sektör çalışanlarına, işletmelere ulaşan politikalara ihtiyaç vardır. Her ne kadar sektörde sendikalaşma oranı yok denecek kadar az olsa da en azından bu kriz sürecinde hükümetler, işverenler ve işçi temsilcileri ile uluslararası çalışma normları göz önünde bulundurularak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde zamanında, kapsamlı ve özellikle eşgüdümsel politikaların oluşturulmasının sektöre büyük katkı sağlayacağı konusunda şüphe yoktur.

Kaynakça

- Albayrak, A. (2019). Gender Discrimination in Turkey Industry. (Ed. Tüzüncan D. & Altıntaş, V.). *Contemporary Human Resources Management in the Tourism Industry* 104-129). USA: IGI Global.
- Bahar, O. Yıldırım, S., Işık, C. & Özata, E. (2020). *Turizm Ekonomisi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3963.
- Bahar, O. & Çelik İlal, N. (2020). The Economic Effects of Coronavirus (COVID-19) in the Tourism Industry International. *Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139.
- Carreño, B. & Melander, I. (2020). Coronavirus Lockdown Destroys Jobs at Record Pace in 'Paralysed' Spain. <https://www.journalpioneer.com/business/reuters/almost-900000-spanish-workers-lost-their-job-since-coronavirus-lockdown-432746/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- COMCEC (2016). CCO Brief on Tourism. <http://www.comcec.org/en/wp-content/uploads/2016/11/32-IS-BR-TUR.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Ersöz, M. & Öztürk, F. (2020). BBC Türkçe Koronavirüs Salgını Turizm Sektörünü Nasıl Etkiliyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52445082> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).
- Goffi, G. (2014). Tourism Competitiveness, Sustainability and Employment: A Study in Italy. (Ed. Larsen, C., Rand, S., Schmid, A. & Keil, R.). *Sustainable Economy and Sustainable*

Employment: Approaches to Measuring Sustainability in Regional and Local Labour Market Monitoring içinde (s.411-439), München: Rainer Hampp Verlag.

- Independent (2020). Spain Sees Historic Rise in Unemployment as Nearly 900,000 Lose Jobs since Coronavirus Lockdown. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/spain-coronavirus-lockdown-unemployment-job-loss-update-a9442146.html> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).
- Işık Erol, S. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkisi. *VI. Ulusal II. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 14-15 Nisan 2017, Gaziantep, 558-570.
- ILO (2020a). The Impact of COVID-19 on the Tourism Sector. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_741468.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- ILO (2020b). COVID-19 and Employment in the Tourism Sector: Impact and Response in Asia and the Pacific. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/briefingnote/wcms_742664.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- ILO (2020c). COVID-19: How Social and Economic Sectors are Responding. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_742203/lang--en/index.htm (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- ILO (2020d). COVID-19 and the Tourism Sector. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_741468.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- ILO (2020e). COVID-19 and the World of Work (Second Edition). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- ILO (2020f). Covid-19 and World of Work: Impacts and Responses. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Jones, S. & Burgen, S. (2020). Spain to Reopen to Overseas Tourists from July. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/23/spain-to-reopen-to-overseas-tourists-from-july> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Küçüksarı, G. (2011). *Turizmin Yerel Ekonomiye Etkisinin Konaklama İşletmeleri Özelinde Analizi: Manavgat Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Lock, S. (2020a). COVID-19: Forecast GDP Loss from Unemployment in Tourism Industry 2020, by Region. <https://www.statista.com/statistics/1107493/coronavirus-travel-tourism-gdp-loss/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Lock, S. (2020b). COVID-19: Forecast Job Loss in Travel and Tourism Sector Worldwide 2020, by Region. <https://www.statista.com/statistics/1104835/coronavirus-travel-tourism-employment-loss/> (Erişim Tarihi: 08.04.2020).
- MEI (2020). The Economic Impact of COVID-19 on Turkey. <https://www.mei.edu/publications/economic-impact-covid-19-turkey> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).
- OECD (2020a). OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19): Tourism Policy Responses to the Coronavirus (COVID-19). <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19-6466aa20/> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).
- OECD (2020b). Tourism Policy Responses. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- OECD (2020). OECD Tourism Trends and Policies 2020. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/6b47b985->

en.pdf?expires=1592487353&id=id&accname=guest&checksum=1D86E8F92003856BE318FD C1D8A37A18 (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Özdemir, Ö. (2020). Koronavirüs: Türkiye Ekonomisinin Salgının Yarattığı Krizle Başa Çıkması İçin Ne Yapılmalı?. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52114495> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Pharmaceutical (2020). Covid-19's Impact on Drug Manufacture in Spain: Small Molecule API Dominates in Europe's Worst-Hit Country. <https://www.pharmaceutical-technology.com/comment/covid-19-impact-spain/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020a). Coronavirus (COVID-19) in Italy - Statistics & Facts. https://www.statista.com/topics/6061/coronavirus-covid-19-in-italy/#dossierSummary__chapter4 (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020b). Opinions on Impact of Coronavirus on Personal Income in Italy 2020. <https://www.statista.com/statistics/1106759/opinions-on-impact-of-coronavirus-on-personal-income-in-italy/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020c). Forecasted Impact of Coronavirus (COVID-19) on Tourist Arrivals in Italy in 2020, by Region of Destination. <https://www.statista.com/statistics/1101025/impact-of-coronavirus-covid-19-on-tourist-arrivals-in-italy-by-region/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020d). Predicted Loss in GDP from Jobs at Risk in the Travel and Tourism Industry due to the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Worldwide in 2020, by Region. <https://www.statista.com/statistics/1107493/coronavirus-travel-tourism-gdp-loss/#statisticContainer> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020e). Global Change in Travel and Tourism Revenue due to COVID-19 2019-2020. <https://www.statista.com/forecasts/1103426/covid-19-revenue-travel-tourism-industry-forecast> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020f). Estimated Revenue Loss in the Spanish Tourism Sector due to Coronavirus 2020. <https://www.statista.com/statistics/1110954/estimated-revenue-loss-in-the-spanish-tourism-sector-due-to-coronavirus/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020g). Tourism Worldwide - Statistics & Facts. <https://www.statista.com/topics/962/global-tourism/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Statista (2020h). Predicted Employment Loss in the Travel and Tourism Industry due to the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Worldwide in 2020, by Country. <https://www.statista.com/statistics/1107475/coronavirus-travel-tourism-employment-loss/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Şahin, L. (2020). *İstihdam ve İşsizlik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

Şit, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 101-117.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). Türkiye'deki Güncel Durum. <https://covid19.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

TÜİK (2020). Turizm İstatistikleri, I. Çeyrek: Ocak - Mart, 2020. *Haber Bülteni*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33672> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

TURSAB (2020). Turizm Gelirleri. <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri>. (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

The World Bank Group (2017). Women and Tourism: Designing for Inclusion. <http://documents.worldbank.org/curated/en/401321508245393514/pdf/120477-WP-PUBLIC->

- Weds-oct-18-9am-ADD-SERIES-36p-IFCWomenandTourismfinal.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Tüzünkan, D. (2015). Düzgün İş'in Hedefleri Açısından Türk Turizm Sektörünün Genel Özellikler. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (29), 241-251.
- UNWTO (2020a). COVID-19: Measures to Support the Travel and Tourism Sector. <https://www.unwto.org/covid-19-measures-to-support-travel-tourism> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).
- UNWTO (2020b). International Tourist Numbers could Fall 60-80% in 2020 UNWTO Reports. <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- UNWTO (2020c). Covid-19: Measures to Support Travel and Tourism. <https://www.unwto.org/covid-19-measures-to-support-travel-and-tourism> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- UNWTO (2020d). Impact Assessment of the COVID-19 Outbreak on International Tourism. <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-03/24-03Coronavirus.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- UNWTO (2020e). Tourism and Covid-19. https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-04/COVID19_NewDS_.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- World Travel & Tourism Council (2019). Travel & Tourism Economic Impact 2019 World. <https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/raziskave/raziskave/world2019.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Worldometer (2020a). Spain. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/spain/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Worldometer (2020b). Italy. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/italy/> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).
- Wijffelaars, M. (2020). Spanish Economy Suffers Major Contraction due to COVID-19. <https://economics.rabobank.com/publications/2020/may/spanish-economy-contracts-due-to-covid-19/> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi*, 3(5), 54-71.